

Ulaş Başar Gezgin: Çerkezyan: Sarkis Ustanın Anılarındaki Gizli Ayrıntılar

Posted on 09/07/2017

Sarkis Çerkezyan usta hakkında çokça yazıldı, belgeseli de çekildi, ki belgesel çok büyük bir boşluğu dolduruyor. Peki o zaman neden bir Çerkezyan yazısı daha? Çünkü Sarkis ustanın hatıratı, yeterince kapsamlı ele alınmamış önemli ayrıntılara yer veriyor. Bu ayrıntılara hakkını veren bir incelemenin tarihsel bağlamı çözmek için yararlı olabileceğini düşündük.

Aşağıda görülebileceği gibi, Sarkis ustanın hatıratıyla ilgili yazılarda neredeyse hiç anılmamış son derece önemli ayrıntılar var. Örneğin, Ermeni-Yörük dayanışması gözden kaçan bir olgu. İki dinin liderlerinin kardeş olduğuna ilişkin en önemli belge, Çerkezyan hatıratı. Anılarda yer alan Taşnak profilinin ise, birkaç genel eleştiri dışında hakkıyla değerlendirilmediğini düşünüyoruz. İşte bu nedenlerle, hali hazırda yazılmış olan Çerkezyan yazılarına bir yenisini (ancak daha kapsamlısını) eklemek şart oldu...

Sarkis Çerkezyan, 1915'ten şans eseri kurtulur. 1916'da Suriye çöllerinde bir deve ahırında doğar.[1] Annesi 1883 Tokat doğumlu. Annesi, engelli olan amcasını 1897 Tokat Katliamı'nda kaybeder. Annesi ve diğer akrabaları, bu baş kesilen günde yine şans eseri kurtulur. Babası, Talas kökenli bir tüccar ailesinden gelmedir. Annesiyle babası, annesinin öğretmenlik yaptığı Karaman'da tanışırlar.

Ermeni-Yörük dayanışması

Çerkezyan'ın Sarkis Amcası, Adana Katliamı'nda öldürülür. Çerkes atlılar, Ermeni katliamı yaparken; Yörükler Sarkis Amcası'nı korurlar. Fakat yanlış bir plan sonucu onlardan ayrılır

ve dost bildikleri bir imamın ele vermesiyle katledilir. Bu arada, Çerkezyan'ın öldürülen Sarkis Amcası için 'şehit' dediğini not edelim (s.20).

Kitapta, neden Çerkezyan soyadının alındığı anlatılmaz; sorulmaması büyük eksiklik.[2] Çerkeslerin Çerkezyanlar dahil Ermeni avına çıkması da garip. Ayrıca, Yörüklerin Ermenileri koruması, Türk gerici kesimlerinin Çerkeslerle bir olup Ermeni katliamı yapması da, aslında bu olayın Türk-Ermeni çatışmasının ötesinde olduğunu gösteriyor.

Yörükler, Dadaloğlu'nda billurcasına ifadesini bulduğu gibi, yaşam biçimleriyle Osmanlı'ya muhalefet ederler. Cumhuriyet döneminde, Türk yerleşik gericileri tarafından Yörüklerin öldürüldüğü, kadınlarının ırzına geçildiği olaylar görülür.[3] İlerleyen sayfalarda Sarkis ustanın dağda kolu kırılan babasına yine Yörüklerin baktığını görüyoruz (s.77).

Sonraki yıllarda Sarkis ustanın babası öldüğünde, Yörükler kimsesiz kalmış bu Ermeni ailesine sahip çıkarlar; çok sevdikleri bu Ermeni amcanın kendi ağalarının yanına gömülmesini isterler (s.131). Sarkis usta, babasını yitirdikten sonra, babasının yıllar önce Yörüklere emanet ettiği danayı aradan o kadar zaman geçmesine karşın geri alabilir (s.132).

Mezarımda ud çalınsın

Sarkis Çerkezyan, adını Adana Katliamı'nda katledilen amcasından alacaktır (s.55). Adını aldığı Sarkis Amca'nın vasiyeti, mezarında ara sıra ud çalınması olacaktır; ancak mezarının yeri belli olmadığından, bu vasiyeti yerine getirilemez. 1915 öncesi katliamlarla ve özellikle de 1915'le birlikte tüm aile oraya buraya dağılır: Kimi Ermenistan'a, kimi Lübnan'a, kimi Amerika'ya, kimi Türkiye'ye... Mutlu aile tablosundan geriye soluk resimler kalacaktır yalnızca...

1915'in asıl hedefi: Sistematiik mülksüzleştirme

"1. Paylaşım Savaşı"nın sonlarında Adana'ya dönerler, mülklerini işletirler. Bir süre sonra mülklerine hükümet tarafından el konulur. Geri alamazlar. Diğer mülklerine de el konulmuştur. Böylece dönemin birçok Ermenisi gibi mülksüzleştirilirler, yoksulluğa mahkum edilirler.

1915 belası, 1915'le bitmez. Memleketine geri dönenlerin yine elinde avucunda ne varsa el konulur ve erkekler götürülür. Çerkezyan'ın babası, yakalanmamak için 6 ay dağda saklanır. Onu koruyan ise, babasının daha önce idamdan kurtardığı bir Yörük ağasıdır. Minnet duygusuyla borcunu ödemektedir; "saklayanlar da Ermenilerle aynı muameleye tâbi olacaktır" biçimindeki duyuruya aldırış etmez.

İşin aslı şudur: Çerkesler, bölgede sarayı ve gericiliği temsil eder. İki köyün biri Çerkes, biri Yörük'tür. Yıllar önce, Çerkes atlılar Yörük ağasının karısını kaçırlar. Bunun üzerine ağa peşlerinden gider ve ikisini vurur. Böyle olunca, idam edilmek üzere tutuklanacaktır. Sarkis ustanın babası araya girer. O zaman çok zengindir. Yüklü bir para verip olayı kapattırır, böylece Yörük ağasını idamdan kurtarır (s.56).

Babası, 6 ay böyle dağlarda kaldıktan sonra sonunda gizlice kendi evinde kalmaya başlar. Türk ve Rum komşuları onu ihbar ederler, tutuklanır. İhbar eden Rum komşular, bir sonraki gün askerler tarafından başka bir nedenle öldürülür. Annesinin bedduası çabuk tutmuştur, bir garip olur. Babası türlü yalanlarla idamla yargılanır ve kalan bütün mallarına el konur. Mallarına el koyanlar arasında bir müftü de vardır.

Ereğlili Deli Mustafa Ağa, Ermenilerin sürülüp mallarına el konulmasını engeller. Sarkis ustanın şansına, 1915'i Ereğli'de değil Karaman'da karşılarlar. 1915 kararına karşı şöyle diyecektir Deli Mustafa Ağa:

“Sonra Ereğli’ye gelince, kendi etrafı, aile arasında bir akşam yemeğinde, “Karamanlılar Ermenileri sürecektir, biz ne yapacağız?” diye soruyorlar Mustafa Ağa’ya. Ağa da şunları söylüyor: “Oturun da size birşey anlatayım. Bir pilav pişirsen, su yerine tereyağı koysan, tuz koymasın, o pilavın tadı olur mu?” “Yok” diyor yemektekiler. “Ulan, Türk bulgur olsa, Ermeni de tuz olsa pilavın içine atsan yine o pilav tuzsuzluktan yenmez. Bunlar azınlıktır ya. Ayrıca da onlar bu memleketin hem tadı hem de tuzu. Gâvursuz memleketin de bilmemesini ne yapayım.” (s.71)

İstanbul ve okul yılları

1928’de (12 yaşındayken) 3 kardeş anneleriyle birlikte eğitim amacıyla İstanbul’a akrabalarının yanına göçerler. Babaları, mallarına mülklerine el konulmuş eski bir zengin olarak İstanbul’da sürünmeyi kendine yediremez, Ereğli’de kalır. Sarkis usta burada ilkleri yaşar: İlk kez deniz, top, tramvay vb. görür. Eniştesinin evinde kalırlar. Komünistlik nedeniyle öğretmenlik görevinden atılan Parseğ Şahrikyan Efendi (ona böyle hitap eder), bir kilisede katiplik yaparak kendini ve ailesini geçindirmektedir.

Sarkis ustanın okul anıları önemli. Okulda Ermeni tarihi okutmak Milli Eğitim’ce yasaklanmış. Yine de okul müdürü, gizli gizli Ermeni Tarihi dersi verdiriyor. Onu çekemeyen bir başka Ermeni öğretmen, onu şikayet ediyor, ders sırasında basılıyorlar. Muhbir, okulun yeni müdürü yapılıyor. Fakat tepkilere dayanamayan muhbir 1 hafta sonra görevi bırakacaktır (s.90).

Ermeni tarihi öğrettiği için okuldan atılan öğretmen bakkal dükkanı açarak geçimini sağlamaya çalışır. Türkçe öğretmenleri ise, “Ermeni diye bir şey yok, hepimiz Türk’sünüz” diyen bir milliyetçidir.

Usta, çok zor koşullarda, tarihte verdiği üstün nitelikli mezunlarıyla tanınan Getronagan’da

okur. Anne, çocuklarına bakabilmek için kapıcılık, hizmetçilik vb. yapar. Sonunda parasızlıktan okulu bırakmak zorunda kalır. Böylece yeniden Ereğli'ye dönerler.

İlerleyen yıllarda, bıraktığı okulun müdürünün de (Kirkor Saratyan Efendi) TKP'li olduğunu öğrenir (s.220). Belki öğrencilik yıllarında bunu bilseydi, okuluna devam etmesinin bir yolu bulunabilirdi. Ayrıca bu okuldan birçok tanınmış Ermeni komünisti yetişecekti (s.220). Fakat bu okuldan son yıllarda (2000'li yıllar) çıkanlardan dert yanar usta; ona göre dünyadan haberleri yoktur (s.220).

Ereğli ve askerlik

Anadolu Ermenilerinin tarih sahnesinden silinmesi için, 1915'e ek olarak, kapatılan (ve kimi zaman yakılıp yıkılan) binlerce kilise ve okulu da anmamız gerekiyor. Sarkis usta, 1915 öncesinde Anadolu'nun dört bir yanında olan ve oldukça nitelikli eğitim veren Ermeni okullarının kapatılması nedeniyle okuyamaz ve elbette mülksüzleştirilmesi nedeniyle. Sonunda Ereğli'de eli marangozluğa alışır ve o zamandan beri de bu işi severek yapar.[4]

1941'de 'gavur askeri' olarak 4 yıllığına askere alınır. Askere alınanlar, 1916 ile 1896 arasında doğmuş olan gayrimüslimlerdir. Aslında, bu, seçme biçiminden anlaşılacağı üzere, askerlikten çok bir çalışma kampı niteliğinde bir uygulamadır. Ne silahları vardır ne de askeri üniformaları. Nöbetçi askerler (çoğunluklu Malatyalı Kürtler) başlarında olmak üzere 4 yıl Anadolu'nun altyapı projelerinde (özellikle demiryolu) çalıştırılırlar. Sarkis usta, babasını askerdeyken kaybeder. Bu 4 yıl için şöyle der Sarkis usta:

"(...) Askerlik filan değildi o. Ermeni, Rum ve Yahudi erkeklerini toplumdan izole etmek, kontrol altında tutmakla yetinmeyip ücretsiz çalıştırmak, ondan sonra da en kötü şartlarda yaşatmak... Askerlik adı altında yapılan buydu." (s.120)

Fakat bu askerlik uygulaması daha sonra gayrimüslim dönmelere de uygulanır. İsmet İnönü hükümeti, Müslüman olmuş Ermeni'yi bile Ermeni sayar. Sarkis usta askerdeyken bir de Varlık Vergisi çıkar; böylece gayrimüslim yurttaşların çoğuna, ödeyemeyecekleri kadar yüksek vergi kesilir; ödeyemeyenler Aşkale'ye gönderilir. Sarkis usta, bütün bu kötülüklerden İsmet İnönü'yü sorumlu tutar. İttihat ve Terakki'den tek farkının katliam yapmaması olduğunu belirtir ve savaşı Naziler kazansaydı bunun da olabileceğini ileri sürer (s.125-126).

1945'te askerlik biter, Ereğli'ye döner. Marangozluğa devam eder. İşleri arasında bir köy enstitüsünün mobilyalarını yapmak da vardır (s.133).

İstanbul'a göç ve Ağavni Hanım

Sarkis usta 1946'da İstanbul'a göçer. Bir süre sonra ona annesiyle kızkardeşi de katılır. Burada marangoz olarak neşeli anılar biriktirir. Önce Arnavutköy'de, daha sonra Kumkapı'da yaşarlar. Yıllar sonra önce kardeşini evlendirir, ardından 1953-1954 gibi, Yozgatlı Ağavni Hanım'la evlenir. Eşinin okuma-yazması yoktur, o da Ermenileri okulsuzlaştırma planının bir parçası olarak 'cahil' bırakılmıştır. Evlendikten sonra okuma-yazma öğrenir (s.151). Çeşitli işlerde çalıştıktan sonra, Ermeni okulunda aşçılıktan emekli olur. Yetiştirdiği çocuklar arasında, Hrant Dink de vardır (s.152). Agos, 2000 yılında Ağavni Hanım'ı 'yılın annesi' seçer. Ağavni Hanım, Sarkis ustadan 15 yaş küçük olmasına karşın, ondan önce (2000'de) ölür.

Ermeni Patriğiyle Diyanet İşleri Başkanının kardeşliği

Kitapta, Ermeni Patriğiyle (Şnork Kalustyan) Diyanet İşleri Başkanının aynı anadan (farklı babadan) olma kardeşler olduğu iddiası var. Bu iddia, çeşitli kaynaklarda yalanlansa da,

Sarkis usta bunu tartışmalı bir iddia olarak değil, doğallığında yaşanmış bir olay olarak veriyor (s.152). Sarkis ustanın sözleri, bu iddiayla ilgili tartışmalara son vermiş benziyor; çünkü usta ve özellikle ustanın eşi, patriği yakından tanıyor. İki (üvey) kardeş, birbirlerini korumak için, medyada birbirlerini tanımazlıktan gelmiş olabilirler. Sarkis usta, Diyanet İşleri Başkanının annesinin patrik olan oğlunu özleyip onu görmeye gittiğini ve Kumkapı Ermeni Kilisesi'nde öldüğünü söylüyor (s.152). Cenazesine Diyanet İşleri Başkanının da katıldığını belirtiyor. Ölümünün ardından şöyle dendiğini de ekliyor: “Ne mübarek kadınmış, iki oğlu var, biri hıristiyanların patriği biri müslümanların” (s.152).

6-7 Eylül tanıklığı[5]

Sarkis ustanın 6-7 Eylül tanıklığı önemli. Evinin yakınındaki (Kumkapı) Demokrat Parti ilçe temsilcisinin kışkırtıcılık yaptığını belirtiyor (s.189). Sarkis usta ve ailesi, Türk-Müslüman taklidi yaparak yağmacılardan kurtulurlar; ancak muhitlerindeki bir kilise ateşe verilir (s.190-191). Dükkanlarından birini ise, kendi tanıdıkları Laz meslektaşlarının yağmasından kurtaramazlar (s.192). Bu kişi, fırsat bu fırsat deyip Rum evlerini yağmalar, hırsızlık yapar. Faşizm burunlarının dibindekilerden gelir. Üstelik (artık şaşırıyoruz) dindar bir insandır Laz meslektaşları... İşte böylece hız kazanır gayrimüslimlerin yurtdışına kaçışları...

Usta, ‘Türk Solu’ dergisini sevmez:

“Ben o dergiye gıcığım’ dedim. ‘Niye?’ diye sorunca da anlattım; ‘Bu memlekete Migros geldi ‘Türk Migros’ dediniz. Bilmem ne geldi ‘Türk’ oldu. Bu halkın kışına yerleştirilen bütün kazıklar böylesi bir jelatine sarıldı, öyle yerleştirildi. Şimdi de siz ‘Türk Solu’ diyorsunuz. Eğer solunuz sadece size aitse, bizim ne işimiz var içinizde. Biz enternasyonal insanlarız. O zaman ben gideceğim, bir Ermeni solu bulacağım, orada çalışacağım.” (s.206-207)

Sarkis usta 1973'te Sovyet vatandaşlığına alınır, Ermenistan'a gitmeye hazırlanır; ancak eşi

karşı çıkar (s.212). Fakat sonradan “iyi ki gitmemişiz” diyor, Sovyetlerin ihanetin batağına saplandığını söylüyor (s.213).

Çerkezyan ve İhmalyan

Sarkis usta, İhmalyan’ın anılarını okumuştur; beğenmez. Bu anılar için şöyle diyecektir:

“TKP’li İhmalyan kardeşler Konyalı’dırlar. Vartan İhmalyan’ın bir anı kitabı çıktı, onu hiç sevmedim. Hep kendini öne çıkarmaya çalışmış, hoşuma gitmedi. Tanımadığım daha iyi oldu. Tanısaydım, herhâlde bu ilişki bir dostluğa dönüşmezdi. Sevemedim. Belki de kendisi yazmadı, bir başkası ondan dinlediklerini kitap hâline getirdi, onun adına yayınladı. Biraz dedikoduya kayan bir tarzı var. Eskilerde böyle bir özellik vardı. İki bir araya gelince herkes birbirinin arkasından atar. Sevemedim bu tarzı. Tanıdıklarım içinden çok az insan var dost olduğum. Bu yanlış ilişki tarzı nedeniyle böyle oldu zaten. Bizim o kuşakta hâlâ daha o hastalık varlığını koruyor.” (s.223)

Sarkis usta, sorgusuz sualsiz TKP’ye inanmış bir komünist olduğu için, TKP’nin içyüzünü ortaya çıkaran eleştirel bir komünist olan İhmalyan’ı sevmesi şaşırtıcı olacaktı. Üstelik, İhmalyan, Sarkis ustanın sevdiği TKP’li Ermenileri de biri dışında (Hayk Açıkgöz) yerden yere vuruyor (bkz. Gezgin, 2017). Sonuçta, İhmalyan’ın TKP ile ilgili iddiaları yanıtlanmayı bekliyor. Bunlar, Sarkis ustanın yaptığı gibi, üslup eleştirisiyle geçiştirilecek kadar önemsiz değiller.

Bir de şu var: Sarkis ustanın bu kadar yıldan sonra sol hakkında konuştuğunda, İhmalyan kadar olmasa da yine de eleştirel bir gözle bakmasını beklerdik; ancak o, nadiren eleştiri yapıyor; elini taşın altına koymuyor. Bu nedenle, Sarkis ustanın anılarında büyük eksiklikler var. Öte yandan, aynısı, bu kez başka nedenle, İhmalyan’ın hatıratı için geçerli: O, Sarkis ustanın tersine, ailesinde ve küçüklüğünde Ermeni oldukları için çektikleri çilelere çok az

yer ayırıp bu dönemleri yüzeysel geçiyor; tatmin edici olmaktan uzak.

Bir diğer ayrım noktası da şu: Sarkis usta, görece olumlu bir anlatımla bir Taşnak portresi çizerken, İhmalyan Paris'te tanıştığı Taşnaklar için 'sağcı' diyor. İkisi de partili, ikisi de komünist, ikisi de Ermeni. Üstelik memleketleri de (Konya ve Karaman) birbirine yakın. Ama birçok konuda bambaşka görüşleri var. Demek ki bu iki hatıratı bir arada okumakta yarar var. Mümkünse, Hayk Açıkgöz'ün daha geniş kapsamlı olan hatıratı da[6] bu okuma çabasına eklenebilir.

1915, Ermeni'yi ya milliyetçi ya komünist yapar

Sarkis ustanın hatıratında, daha önce belirttiğimiz gibi, bir Taşnak profili var. Oldukça ilginç bilgiler veriliyor. Ayrıca, bu kişilik çevresinde, birçok dikkate değer tartışmaya yer veriliyor: Sarkis usta, Ermenistan'ın kurulmasında Anadolu Ermeni emeğinin çok fazla olduğunu; ancak ülke yönetiminin büyük oranda Kafkas Ermenilerinin elinde olduğunu söylüyor (s.170). Ona göre, Kafkas Ermenileri 1920'de hazıra kondukları için kendilerine nice faydası olmuş sosyalizmi de hızla bıraktılar.

20'lerle ilgili olarak "24'ler" diyor, sayıyla ilgili uyumsuzluk var. Anılarına yer verdiği Taşnak kişiliğe dayanarak, asılanların kemiklerinin toplu halde gömüldükleri Yedikule surlarının dibinden Balıklı Ermeni Mezarlığı'ndaki Şehitler Anıtı'na taşındığını öğreniyoruz (s.165). Bu vesileyle, Şehitler Anıtı'ndan da haberdar oluyoruz.

Ayrıca, yine bu anılardan, yaşananların bir kez daha, Türk-Ermeni çatışmasının ötesine geçtiğini, birçok muhbir Ermeni'nin de bulunduğunu not ediyoruz (s.166). Dahası, bu eski tüfek Taşnak gerillası, Mustafa Kemal'e de karşı değil. Türklerin de Ermenilerin de kendilerince gurur duyulacak yönleri olduğunu söylüyor (s.167). Bu kişiliğin 1. Paylaşım Savaşı sonrasında kurulan Ermenistan'ın ilk genelkurmay başkanı için söyledikleri de not

edilebilir (s.168-170).

Sarkis usta, annesiyle dayısının Taşnak olduğunu söylüyor. Taşnaklar, o zaman yasal parti; İttihat ve Terakki'nin ortağı... Bu dayı, onları Suriye'de kampta bulan Aram Fermanyan dayıdan başkası değil. Dayı sonra Yunanistan'a yerleşip kralcı olur; azılı düşmanları ise Yunan komünistleridir. Bu nedenle, Sarkis ustanın komünist olmasını bir hayli yadırgarlar.

Peki neden komünist olmuştur? Çünkü ona göre, Ermenileri kurtaran, Taşnaklar değil, Sovyet komünistleri olmuştur (s.201). Buna karşılık, Ermenistan küçük bir ülke olsa da, 2. Paylaşım Savaşı'nda Sovyet anayurdunun savunmasında ve sonul zaferde Sovyet Ermenileri'nin komutanlık düzeyine bile varan büyük katkıları olmuştur; oysa Türkiye'de Ermeniler çöpçü bile olamıyordu (s.202). Sarkis usta, her şeye karşın, Türk halkının düşmanı olmadığını, iki halkın bilinçli olarak birbirine düşürüldüğünü söylüyor.

Sarkis ustaya göre, 1915 ve sonrasında yaşananlar bir Anadolu Ermenisi'ni ya milliyetçi yapar ya da komünist. O, ikincisi olmuş; birincilere yakınlık duymuyor, ama onları anlayabiliyor (s.172, s.200).

Kitap, Sarkis ustanın bir dileğiyle biter:

“Halklarımızın çektiği acıların tekrarlanmaması, gelecek hiçbir neslin benzer yıkımlar, kıyımlar yaşamaması en büyük dileğim” (s.228)

Kitabın sonundaki yaklaşık 70 sayfa, fotoğraflara ve belgelere ayrılmış.

Resmi tarih tezi

Türk resmi tarih tezi yanlıları, Sarkis ustanın hatıratındaki iki bilgiyi kendi tezlerini

desteklemek için kullanıyor: Cemal Paşa'nın askeri doktorunun (Aram Fermanyan) (s.37) ve Mustafa Kemal'in emir erinin Ermeni olması (s.41). Buna Sarkis ustanın babasının dayısının oğlunun Kayseri valisinin faytoncusu olması (Artin Ağa) (s.69) da eklenebilir. Aslında bu bilgiler, resmi tarih tezine destek sunacak nitelikte değiller. Şöyle ki, Yahudi Soykırımı'nda, Nazilerin Yahudileri imha etmesi için yardımcı olan Yahudiler de vardı. Bunlara bakarak "Yahudi Soykırımı olmamıştır" diyemeyiz. Ortada sistematik, planlı bir yok etme planı var. Yahudiler için, toplama kampından önceki Nazi planı onları Madagaskar'a sürmektir ve Naziler, bu planla birlikte amaçlarının yol boyunca ve varduktan sonra Yahudi imhası olduğunu gizlemiyorlardı. İttihat ve Terakki zaten belli sayıdaki Ermeni aydınları dışında İstanbul Ermenilerini 1915'ten muaf tuttu. Rejime hizmet eden Ermenilerin imhasını engelledi. Günümüzde sağ kalan İstanbul Ermenilerinin bir bölümü, işte bu sadık Ermenilerin torunları. Doğu Ermenilerinin yaşadıklarına kulaklarını tıkadılar, böylece ellerindeki malı mülkü korumuş oldular.

Mustafa Kemal'in emir erinin Ermeni olması ise, hiçbir şeyi kanıtlamaz çünkü Mustafa Kemal, 1915 sırasında yönetimde değil, cephede. Ayrıca, Ermeni danışmanları olduğunu ve hatta İstiklal Madalyalı Ermeniler olduğunu da biliyoruz. Bunlar 1915'in arkasındaki imha ve mallarına el koyma niyetini hafifletmiyor; fakat cumhuriyet döneminde Ermeni mallarının sahiplerine iade edilmediği de bir gerçek. Bir gerçek de şu: Atatürk döneminde Yahudilere yönelik Edirne saldırılarını saymazsak sonraki dönemlerdeki kadar büyük çapta bir gayrimüslim düşmanlığı yok. Bu şerefe İsmet İnönü ile Demokrat Parti iktidarı erişiyor.

Daha iyi bir fikir vermesi için, Nazilerle işbirliği yapan Yahudileri burada analım: Żagiew (Meşale) grubu, Naziler tarafından Polonya'da kurulmuş bir Yahudi örgütüydü. Bu örgüt, Yahudi direnişine sızıp muhbirlik yapıyordu. Direnişin kırılmasında büyük rolü oldu. Bu Yahudi ajanların silah taşıma yetkisi vardı. Zengin Yahudileri yurtdışına kaçırma bahanesiyle kandırıp paralarını almak gibi işler yapıyorlardı. Polonya'da bir başka Nazi işbirlikçisi Yahudi örgütü 'Grup 13'ün kendi üniforması, cezaevi ve hatta genelevi vardı. 1935'e kadar etkinliğini sürdüren bir Alman Yahudi Derneği, Hitler'e tümüyle bağlıydı ve Yahudiliğin

Almanlık içinde eritilmesi yanlısıydı. Hepsinin ötesinde, Polonya’da Nazilere bağlı Yahudi Polis Birliği de vardı.

Kişi temelli konuşacaksak, ilk akla gelen, Hollanda Yahudisi Ans van Dijk olacaktır. Dijk, direnişi çökertmek üzere serbest bırakılır. Savaştan sonra savaş suçları nedeniyle kurşuna dizilir. Dijk, kendi ailesi başta olmak üzere 145 Yahudi’nin yakalanmasına neden olur. 700 kişinin ölümünden sorumlu olduğu tahmin ediliyor. Bir diğer Nazi işbirlikçisi Yahudi, Stella Kübler’di. 600 ile 3000 Yahudi’nin ölümünden sorumlu tutuluyor. 2. Paylaşım Savaşı’ndan sonra 10 yıl hapis yattıktan sonra salıverilmiş. Chaim Mordechai Rumkowski bir diğer unutulmaz haindi. Józef Szeryński’nin bir Yahudi polis şefi olarak verdiği emirlerin binlerce Yahudi’nin ölümüne yol açtığı tahmin ediliyor.

Özetle, yukarıdaki gördüğümüz gibi, “Naziler tüm Yahudileri öldürmediğine göre buna soykırım diyemeyiz” demek doğru olmayacak. Niyet var, kayıp var ve sonuç var. Özellikle de sonuca bakmamız gerekiyor. Kaldı ki halk değil dönemin hükümeti sorumlu tutuluyor (Almanlar değil Naziler); çünkü bu soykırımı doğru bulmayan çok sayıda Alman[7] vardı (özellikle de sayıları milyonları bulan Alman Komünist Partisi yanlıları).

Sonsöz

Sarkis ustanın hatıratı önemli ayrıntılar içeriyor. Diğer Ermeni komünistlerin hatıratlarıyla birlikte okunması önerilir. Bunca yıldan sonra sola eleştirel bir gözle pek fazla bakmaması bir eksiklik; öte yandan, ailesiyle ilgili verdiği bilgiler hazine değerinde...

Kaynakça

Çerkezyan, Sarkis (2007). Dünya Hepimize Yeter (haz. Yasemin Gedik). İstanbul: Belge.

Gezgin, U.B. (2017). Vartan İhmalyan'ın Yaşamı ve Türkiye Komünist Partisi Tarihi. Biamag, 10 Haziran 2017.

Dipnotlar

[1] Kendi sesinden yaşam öyküsü için bkz. Sarkis Çerkezyan / Hayat Hikayem

[2] Sarkis usta, Çerkeslikle bir ilgilerinin olmadığı söylüyor; ancak neden bu adı aldıklarını belirtmiyor (s.56).

[3] Örneğin 1966 Muğla Ortaca Katliamı. Konuyla ilgili olarak Ankara Üniversitesi Sosyoloji Bölümü'nde Prof.Dr. Aytül Kasapoğlu yönetiminde hazırlanmış bir yüksek lisans tezi için bkz. İzmir, Hüseyin (2016). Türkiye'de Etnik Çatışma ve Toplumsal Hafıza: 1966 Ortaca Olayları. Yayınlanmamış yüksek lisans tezi. Ankara Üniversitesi Sosyoloji Bölümü. acikarsiv.ankara.edu.tr/browse/31874/tez.pdf

[4] Kendi ağzından marangozluk yaşamı için bkz. Sarkis Çerkezyan Marangozluk Hayatım

[5] Kendi ağzından 6-7 Eylül tanıklığını dinlemek için bkz. Sarkis Çerkezyan 6-7 Eylül Olaylarını Anlatıyor

[6] Açıkgöz, Hayk (2015). Anadolu Bir Ermeni Komünistin Hatıratı. İstanbul: Belge.

[7] Ve 1915 bağlamında Türk (en çok da Yörük) vardı.

Kaynak: bianet.org